

ПРАВОСЛАВНО СХВАТАЊЕ ПАПСКОГ ПРИМАТА

Одбрана докторске дисертације
јереја Бобана Димитријевића

Ивица Живковић

*Српска православна богословија
Св. Кирила и Методија, Ниш
(ivica.zzivkovic@gmail.com)*

Одбрана докторске дисертације јереја Бобана Димитријевића из Ниша на Православном богословском факултету „Свети Василије Острошки“ у Фочи, 20. фебруара 2013. године, превазишла је размере уобичајене свечане процедуре и прерасла у праву малу богословску гозбу, достојну посебног приказа. Опширан и вишестрано садржајан дијалог између чланова комисије и кандидата кретао се од местимичног сучељавања више различитих мишљења до момената достизања методолошке богословске синтезе која по једном свагда актуелном и осетљивом питању може да значи истински, непатворени допринос теолошкој науци. Тема „Учење о папском примату у историји Цркве и могућности његовог поимања данас“ договорена је и предложена, а у првој фази израде и концептуално развијена под менторским упутствима проф. др Радомира Поповића. У даљој процедури дошло

је до именовања других чланова комисије за оцену ове дисертације, а улогу ментора прихватио је проф. др Предраг Пузовић. Показало се да је ова измена допринела значају одбране овог рада, јер је отворила простор за сагледавање методолошког поступка његове израде и постигнутих резултата из више различитих конструктивних углова.

Научно подручје у којем се Бобан Димитријевић у досадашњем току своје научне каријере опробао било је богословско у ужем, строгом значењу овог појма. Тема, наиме, припада области историје догмата, коју је кандидат изучавао на последипломским студијама у Београду, где је, под менторским руководством блаженопочившег проф. др Радована Биговића, бранио и своју магистарску тезу. Његов богословски развој обележен је значајним консултацијама са преосвећеном господом епископима Игњатијем Браничевским и Давидом Крушевачким. Објашњавајући у експозеу шта му је закупило пажњу по питању учења о папском примату, јереј Димитријевић је представио и образложио свој интерес за могућности другачијег приступа, надахнутог актуелним подстицајима на нова сагледавања ове теме у римокатоличком и православном свету. Реч је о радикалним новинама у односу на богословље некадашњег папског апсолутизма,

које могу да значе обнову древног хришћанског приступа тајни Цркве. Дајући важан коментар о доступности извора, кандидат је изнео став да је тешко на основу историјских примера, које год сматрали релевантним, извести закључке који би били општеприхватљиви. Допустивост и евентуалну неопходност службе Првога у Цркви могуће је констатовати једино под условом ваљаног богословског утемељења. У томе се и састоји допринос овог рада у садашњем тренутку, када се дијалог између православних и римокатолика налази у извесном застоју.

Према првој примедби проф. др Мирка Сајловића, тема једне докторске дисертације обично се поставља тако да се односи на један одређени историјски период или један аспект проблема. Овако дефинисана, она обухвата све аспекте. Самим тим, кандидат овде више пружа историјски пресек него што исцрпљује саму тематику. Притом је занемарен утицај Августиновог богословља на развој папског примата, у којем се, по мишљењу Сајловића, састоји темељ црквено-политичке теорије Рима. Он је инсистирао да се у Августиновом учењу садржи богословска апологија папе, црквена и политичка. Августин је писао о обнови Рима као Цркве Божје, што је примена богословског приступа. Црквено-политички аргумент те примене није споредни, већ главни моменат. Августин

је у своје време изградио управо богословску апологију политичке власти Римског епископа. По речима Димитријевића, тачно је да Августинова црквено-политичка теорија има значајан утицај на развој папског примата, али је овде ипак реч само о једном у низу историјских чинилаца. Ако учење о папском примату размотримо у строго богословском значењу, видећемо да је оно било утемељено претежно на два постулата. Један од њих је одређени однос христологије и пневматологије у његовим еклисиолошким импликацијама које су евидентне када је реч о схватању службе Римског епископа на Западу. Други се тиче примене Августиновог тријадолошког приступа на исти предмет. Бобан Димитријевић је поменуо и трећи могући разлог римокатоличког схватања папског примата: његову повезаност са учењем о тварној благодати и неприхватањем предања о нетварним божанским енергијама.

Други аспект на који је указао проф. Сајловић јесте политичка ангажованост папе. Она се не може, како тврди Сајловић, одвојити од богословске интерпретације. У званичној титули папе стоји да је он суверен државе. Идеја о папи као државнику у овом раду непотребно је изостављена. Ако је суштина дијалога у томе да се изврши еклисиолошка корекција на обе стране, колико кандидат види политичко ангажовање папе као

препреку за постизање јединства Цркве? Папа има мноштво улога. Колико је за православне прихватљиво да он буде и остане политички суверен? Према Димитријевићој аргументацији, суштина папског самосагледавања састоји се у томе што је он наводно једини Петров наследник. У томе се огледа дихотомија јурисдикције и светотајинске власти, што значи да се служба папе посматра као посебна у односу на службе осталих епископа. При разматрању политичког ангажовања папе најпре треба тражити богословску сагласност; остало ће ићи лакше. Основа проблема је у тзв. „петровској мистици“. Одатле произилази право на политичку власт. Ово схватање било је очигледно већ у учењу папе Лава Великог и оно још у његово време постаје обележје самосвести римских епископа кроз векове. Према Лаву Великому, Апостол Петар је примио врховну, монархијску власт од самога Господа. У том смислу Петар је Христов викар, а Римски епископ је Петров викар и наследник. Према римском праву (којем је приписиван још и божански значај), он ужива све повластице примерене једном баштинику. Јурисдикцијска власт Рима у Васељенској Цркви не оправдава се никаквим историјско-политичким разлозима (ни тиме што је он епископ престонице, ни што је Апостол Петар у тој престоници столовао и мученички пострадао,

ни што се Римска црква истицала у делима љубави, ни због тога што је тако било уређено саборским законодавством), већ тиме што је Римски епископ схваћен као онај који наслеђује сва права и јуридичку власт коју је Апостол Петар наводно добио од самога Господа Исуса Христа.

Још једна примедба проф. Сајловића односила се на приказ докумената Мешовите комисије за богословски дијалог Римокатоличке и Православне Цркве, који је у овој дисертацији, по његовом мишљењу, требало да буде другачије остварен. Начини решавања појединих питања могли су бити детаљније обрађени, тако да се могу видети и критике и ставови са обе стране. На питање проф. Сајловића шта је заправо критиковао Митрополит Иларион Алфејев на тему саборности Цркве поводом закључака Мешовите комисије у Равени, Димитријевић је одговорио да се ту ради више о црквено-политичком значају односа између Москве и Васељенске Патријаршије. У сваком случају, та критика не садржи ништа ново. Она садржи један прагматични духовни увид у постојећу ситуацију, примерен позицији високог званичника Цркве на којој се Алфејев налази. Циљ овог рада није био у томе да се детаљно изнесу и образложе резултати рада ове комисије, већ да се кроз њене текстове покаже да богословска усаглашеност до

које се у поменутом дијалогу већ дошло може да води ка једном схватању примата у Цркви које ће бити прихватљиво за све.

Према завршном запажању проф. Сајловића, закључци ове дисертације постављени су заокружено, али процес преиспитивања још траје. Будући да је за његово окончање потребно време, оваква решења неће бити од користи. Кандидат Димитријевић је истакао да ови закључци вреде у случају прихватања већ постигнуте сагласности. Евентуални наставак дијалога, а на реду је управо дефиниција схватања папског примата на васељенском нивоу, морао би да значи примену већ усаглашених тријадолошких, христолошко-пневматолошких и евхаристијско-еклисиолошких принципа. То би водило у правцу одређивања примата као неопходног, али уједно и компатибилног и међусобно условљеног са институцијом сабора, у контексту канонског предања Цркве јасно израженог у 34. Апостолском правилу – да многи не чине ништа без првога, али ни да први не чини ништа без многих. То међутим не одговара римокатоличком схватању примата, које издваја, мистификује и на ниво божанске одлуке поставља место и улогу Римског епископа као јединог Петровог наследника.

Председник комисије, проф. др Александар Стаматовић, нагласио је да он као класични истори-

чар очекује много више практура у једној оваквој дисертацији. Са његовог становишта, ово је „црквено-идентитетско питање“, јер је папски примат – борба за коначну власт у хришћанству. Проф. Стаматовић изразио је очекивање да кандидат води више рачуна о географском поднебљу у којем пише, а то је простор на којем се догађало унијаћење: један конкретни метод борбе за папски примат. Председник комисије изјаснио се као велики противник хришћанског екуменизма и уопште преговора са римокатолицима. Улазак у преговоре за нас православне, по његовим речима, значи капитулацију и намицање себи омче око врата. Одговарајући на то, Бобан Димитријевић је истакао да би расправа о унијаћењу одвела причу у другом правцу. Овде се нуди критички осврт са богословске стране. Треба бити свестан тих опасности и не заборављати на њих, а ово је труд да се та свест очува на богословски начин. Римокатолици су се званично одрекли метода унијаћења, али одговарајући документи Мешовите комисије нису обавезујући ни за кога. Проф. Стаматовић је инсистирао на неодвојивости питања реалности историје, да се богословље не може истицати као да нема везе са том реалношћу, док је Димитријевић указивао на потребу да се проблем примата анализира подробије, али не више као црквено-политичко питање, руковођено мотивима властољубља и

апологије моћи, односно њиховог оспоравања. Детаљна богословска разрада овог питања помогла би да се превазиђу замке ароганције, неприхватања и непознавања наслеђа другога, које је често повезано и са недостатком аутентичног познавања себе и властитог предања. У том смислу овај рад трага за афирмативним и отвореним приступом питању примата, без одлажења у другу крајност која би значила релативизовање важности догматског предања Цркве.

Проф. др Предраг Пузовић сложио се са другим члановима комисије да нека питања заслужују бољу анализу. Међутим, како је он рекао, историјски простор садржи хиљаде питања. Са друге стране, овај рад је изузетно користан. Сада на једном месту постоји изложено све што је важно по питању учења о папском примату. Опет, ово излагање могло је бити критичким апаратом боље покривено. Пример за то је неосвртање на вредне извештаје српских посматрача са Другог ватиканског сабора. Кандидат Димитријевић је истакао да су извештаји о учешћу српских посматрача на Другом ватиканском сабору свакако доступни, међутим да су за ову тему далеко значајнији били богословски увиди које је у својим критичким коментарима на Догматску конституцију о Цркви Другог ватиканског сабора у оно време изнео Димитрије Димитријевић.

Проф. Пузовић поставио је питање како је Источна Црква у периоду васељенских сабора реаговала на растуће претензије папске власти. Кандидат Димитријевић је казао да одговоре на то питање треба тражити у постојећим историјско-политичким околностима и еклисиолошкој свести каква је била утврђена на Истоку. Наиме, подржављење византијске црквене свести довело је на Истоку до тога да се питање папског примата није доживљавало у његовим еклисиолошким оквирима већ више као државно-политичко питање и као проблем властољубља. Једноставно, Исток није могао да прихвати западну теорију о „два мача“, јер је та теорија подразумевала узвишеност духовне (папске) власти над световном (царском). Власт папе која је, као власт Петровог наследника, претендовала на божанско порекло, уједно је и власт која даје легитимитет и самој световној, у овом случају византијској власти. Неприхватање једне овакве теорије на Истоку било је условљено већ развијеним концептом хришћанске империје – миропомазаног хришћанског владара који је своју власт усклађивао са духовном влашћу на основу теорије „византијског сагласја“. Исток је често, одбацујући теократске претензије папства, одбацивао и његово неоспорно првенство части. Ауторитет духовне власти папе на Истоку никада није јуридрички

прихваћен, већ само високо поштован уз ограничавање принципом саборског консензуса читаве Цркве. То се може тврдити упркос многим и увек неодређеним компромисима Истока са Римом, који су се изражавали у потписивању папских формулација и на извештајном начину подгревали мистику „петровске“ власти.

На питање шта се у Православној Цркви дешавало са идејом васељенског примата у другом миленијуму хришћанства, каква је била позиција Цариградске Патријаршије и има ли ту паралела са папским приматом, Бобан Димитријевић је рекао да искушење увек постоји. Међутим, Васељенски Патријарх увек је доносио одлуке које су биле ствар консензуса. Ако је и било схватања која су се приближавала папском поимању примата, то у Православној Цркви никада није било дефинисано саборски.

Проф. Пузовић је показао интересовање и за став кандидата Димитријевића о савременом тренутку дијалога. Да ли је Православна Црква у својим реакцијама на Равену 2007. јединствена, или постоје дисонантни тонови? По речима Димитријевића, ставови православних представника нису јединствени. До разлика долази пре свега између Цариграда и Москве, која је према православном доприносу наступила сувише критички. Проблем је настао услед уплитања других нерешених

ствари између две данас најмоћније православне патријаршије.

Према завршном коментару Мирка Сајловића, научни допринос Димитријевићеве дисертације не треба сматрати ангажованим екуменизмом. Овај рад је потпуно на православном становишту. Само питање екуменизма је растегљиво, а народ на овим просторима и другде оптерећен је историјом, страдањем. Закључци које нуди кандидат можда су сувише афирмативни, и то у смислу давања готовог решења. Димитријевић је на крају закључио да резултати његовог истраживања нуде приступ који се може препоручити како православној тако и римокатоличкој црквеној јавности. Ипак, свима је јасно да до великих промена неће доћи нагло. Наш оптимизам треба да буде умерен и да узме у обзир чињеницу да је последњих неколико година дошло до застоја у дијалогу. Разлог томе Димитријевић види у резервисаности и недовољној спремности римокатоличке стране да се примат у Цркви на васељенском нивоу дефинише као нешто што је суштински, а не само на речима, сагласно са институцијом сабора. Зато се допринос овог рада огледа у томе што се у њему позиције, границе и оквири православног схватања примата јасно одређују и нуде као једно конструктивно и отворено сведочење у циљу поновног успостављања јединства трагично подељеног хришћанства у свету. □